

't inschrien

tiende jaargang nr. 2, april 1978 kwartaaluitgave

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Kopij inzenden aan:

G.J.B. Gorel, Laaressingel 19, Enschede – redactie-secretaris.
telef. 053 - 35 77 79

Redactie: J.J.H. Meijer, Olde Meulenweg 2, Hengelo, tel. 05400 - 12851, eind-redacteur
Adriaan Buter, Neede
H.H. Hagens, Almelo
J. Overbeeke, Haaksbergen
Th.L.M. van Stapele, Hengelo

Administratie:

Mej. G.A. Weussink, Kortenaerstraat 20-II, Enschede, tel. 053 - 31 02 06

Bank: Algemene Bank Nederland N.V. te Enschede, Hoedemakersplein.

Giro: nr. 18 18 110 t.n.v. Administratie 't Inschrien, Kortenaerstraat 20-II, Enschede

Abonnementsprijs f 10,- per jaar.

Losse nummers f 3,- (exclusief portokosten)

Uitgave van de Oudheidkamer 'Twente' te Enschede.

Ovename van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De drukste dag van het jaar in Ootmarsum

De midwinterhoorns zijn weer opgeborgen, de Nachtwacht deed zijn ronde op oudejaarsavond, de ni'joorskookns zijn op, Prins Carnaval is al weer aan het bijkomen, de Palmpassen is het korte leven van 1 dag beschoren en zo is er tussen werk, kerk en eten door altijd wel wat te doen in Ootmarsum en dan nadert Pasen al weer. Eigenlijk beginnen de voorbereidingen al vijf zondagen vóór Pasen en dat moet ook wel, want de Paoskeerls, die 's zondagsmorgens bij de r.k. kerk staan en kenbaar zijn aan de vilten hoeden met brede rand, hebben die weken voor Pasen handen vol werk om alles te regelen: twee nieuwe leden aanzoeken, paashout voor het paasvuur kopen, hout halen, vrachtboeren vragen, al zijn het traditioneel elk jaar dezelfde, enz. enz.

Die 'Paoskeerls' zijn een soort Paascommissie, bestaande uit zes geboren en getogen ongehuwde Ootmarsumse mannen boven de 20 jaar. Tegen Pasen komen er twee nieuwe bij, na Pasen gaan de twee oudste er af, zodat elk tweetal vier jaar lid is. Er bestaat geen enkel geschreven reglement, maar alle werkzaamheden gedurende zes weken worden verricht per traditie op vaste tijden volgens ongeschreven wetten.

Viëggeln

Op de morgen van de 1e Paasdag trekken de Paoskeerls, gevolgd door velen, die allen de oeroude Paasliederen 'Christus is opgestanden' en 'Alleluja den blijden toon' meezingen door de straten en eindigen op het Marktplein. Daar worden beide liederen nogmaals gezongen om vervolgens met vele kerk-gangers de kerk in te gaan. Dit herhaalt zich 's middags om een uur of

twee. Na de kerkdienst van 's middags worden er brieven aangeboden waarop de Paasliederen staan voor een vrije gift ter bestrijding van de onkosten. Dan bezoekt ieder de Paaswei aan de Almelsestraat om de stapel hout voor het Paasvuur, dat daags tevoren in drie enorme vrachten is aangevoerd, te bekijken en de kinderen snoep te kopen.

Rond 5 uur 's middags, als Judas (de paoskeerl die over de centen gaat) een enorme sigaar heeft ontstoken, begint het eigenlijke viëggeln en wel bij de ingang van de stad. Liep men 's morgens in 'los verband' nu geeft de massa mensen die intussen is verzameld elkaar een hand in navolging van de Paoskeerls en vormt zo een enorm lange slinger. Nu is er ook een voorzanger bij, n.l. de nachtwacht. De Paasliederen steeds zingend trekt de slinger, langzaam schrijdend als in een processie, door straten en straatjes, door de huizen, voor er in en achter er uit, om de stiepels van de niendeuren heen voor zover die er nog zijn en dan door café's, waar voor elk der Paoskeerls een borrel klaar staat, die 'in de gaank' even naar binnen wordt gewipt. Ieder kan dan weer meezingen, want de gekleurde 'paosbreme' horen onder de kraag van de jas van de voorzanger. Meestal is het overdreven service, want elke Ootmarsummer kent de coupletten (30) van buiten. De keten slingerert zich verder langs de route die al eeuwen dezelfde is. Waar geen niendeur meer is, maakt de slinger toch een flauwe bocht naar dat huis. Het duurt een paar uur tot op het Marktplein de slinger zich als een spiraal in elkaar draait. Als ieder er is, jong en oud, rijk en arm, laat men elkaars handen los,

beide Paasliederen worden nog eens gezongen waarop de kinderen onder driemaal hoera hoog worden opgeheven. Dan is het ongeveer 7 uur en is dit hoogst merkwaardige en unieke gebruik afgelopen.

De tijd heeft men echter wel nodig. Daarom haast iedereen zich naar huis, want nu staan de Paaseieren klaar en dat is het avondeten van 1e Paasdag. Geen wonder dat er dan ook records zijn gevestigd van over de 20 eieren per persoon. Zo iemand moet zich nog haasten ook, want tegen 8 uur moet men weer hals over kop naar de Paaskaamp, waar het paasvuur wordt ontstoken.

Zo ziet U wel, voor de Ootmarsummer is 1e Paasdag de drukste dag van het jaar. Een rits van zinvolle gebruiken in deze tijd, waarvan het vlöggeln toch wel het meest bijzondere is. Het vindt alleen in Ootmarsum plaats. Geen wonder dat men er erg aan is gehecht. Taai houdt men er aan vast, zo stevig zelfs, dat, toen eens een burgemeester het vlöggeln verbood en zelfs een paar huizen op de geëigende route afsloot, men met geweld de gesloten deuren openbrak, om de eenvoudige reden dat men de weg wenste te volgen, die men eeuwenlang gevolgd had. Een andere burgemeester die de tekst van de Paasliederen wilde wijzigen had al evenmin succes. Het is iets van de bevolking zelf, het is hen dierbaar, iets van eigen cultuur en daar moet men niet aan tornen.

Oorsprong

Over de oorsprong van het vlöggeln bestaan verschillende meningen. Ze volgen hier en dan zult U zien dat ontstaan en groei eigenlijk vrij logisch in elkaar zitten. Daarom is de conclusie aan het slot de meest voor de hand liggende.

I. *De Germanen* brachten lang geleden hun goden in de gedaante van een afgodsbeeld vier keer per jaar offers.

Na het offer werd het beeld of meerdere beelden door de gouwen rondgedragen om het heil dat bij het offer was afgesmeekt overal heen te *brenge*n, een rondgang dus, een optocht als bij het vlöggeln om zegen te brengen aan mens, vee en oogst (denk aan het trekken om de stiepel). Verder zijn er oude reidansen bekend met weinig melodie en een enorm aantal coupletten zoals de Paasliederen...

II. *Zusters van Weerselo*. In 1162 kwamen deze zusters in het bezit van de opbrengst van de Ootmarsumse kerk. Ze gingen 4 keer per jaar, o.a. met Pasen, hand in hand zingend Ootmarsum binnen en zongen ook in de kerk. Daarna namen ze het offergeld in ontvangst en keerden terug naar hun klooster. Sommigen menen dat dit de oorsprong is.

III. *Flagellanten*. Anderen denken dat het een overblijfsel is van de geselprocessies uit de 13e en 14e eeuw. De geselbroeders of flagellanten trokken, zichzelf slaand en aanmoezen ophalend, door stad en dorp van huis tot huis. Dit laatste zou dan op het vlöggeln moeten duiden.

IV. *Paasprocessies*. Ook kan het een overblijfsel zijn van de oude Paasprocessies, denken weer anderen, die in Twente langer dan waar ook zijn blijven bestaan. Daarop duiden ook de woorden van 't lied: Christus is opgestanden (verrezen).

Hoe het zit

De grondslag, het begin, de basis van het vlöggeln is ongetwijfeld punt I, dus een *heilbrengende rondgang*. Toen geloofde men toch in de zin van dit ritueel, al was die dan Heidens.

Na de kerstening van deze streken werden er geen *afgodsbeelden* meer rondgedragen maar *heiligenbeelden*. *Het gebruik als zodanig was door de Christenen overgenomen. Een bewijs: in de markencedule van Mander-Geesteren-Vasse staat dat in 1498 hei-*

legenbeelden in optocht door de Twentse 'boerschoppen' werden rondgedragen om zegen te brengen aan mens en vee. Het gebruik is er dan dus helemaal nog.

De Zusters van Weerselo gaven elkaar een hand en zongen het uit de 12e eeuw daterende 'Christ ist erstanden'. Het vlöggeln als zodanig voerden ze niet in. Dat bestond al veel langer. Hooguit is vanaf dat moment dit oude lied gezongen. Bovendien was er geen sprake meer van een heilbrengende maar van een heilhalende tocht. Aan de flagellanten, die ook niets brachten maar haalden heeft het vlöggeln enkel de naam te danken, het Latijnse flagellare betekent geselen.

Heel misschien werd het gebruik door de Zusters en de flagellanten nieuw leven ingeblazen na tijdelijke teruggang, maar we mogen zelfs dat betwijfelen. Laten we stellen dat de oorspronkelijke tendens, een heilbrengende rondgang, ondanks of dank zij hen

niet verloren is gegaan en niet meer dan dat. In elk geval komt de oorsprong noch van de een noch van de ander, waarbij we als wezenlijk verschil zien: het brengen van de een en het halen van de ander. De oorsprong ligt dus, net als met zo veel oude gebruiken, in het grijze verleden.

Dan die Paasprocessies (eigenlijk palmprocessies). Eerder was er de heilbrengende rondgang en er is ook een duidelijk verschil. Het langzaam schrijden treft men bij beide, maar in een processie gaat men niet hand in hand en om stiepels. Pastoor Geerdink schreef dat er in Ootmarsum sedert onheuglijke tijden werd gevlögeld *op de manier* als bij een processie. Pastoor Geerdink wist dus ook wel: het *leek* er op maar was het niet. Aan de Paasprocessie heeft het gebruik klaarblijkelijk enkel de vaste jaarlijkse regelmaat te danken, t.w. op Pasen.

OORSPRONG GEBRUIK: De Germanen maakten 'n rondgang met *afgodsbeelden*.

KERSTENING GEBRUIK: Christenen maakten rondgang met *heiligenbeelden*.

LIED 'CHRISTUS IS OPGESTANDEN': De zusters van Weerselo zongen dit er bij.

NAAM VLÖGGELN: Komt van flagellare (geselen) 13e en 14e eeuw.

JAARL. REGELMAAT: Komt van de oude Paasprocessies.

Ootmarsum viert haar Paasfeest op haar traditionele wijze. Elk jaar op dezelfde manier zoals dat al eeuwenlang gebruikelijk is. De Stichting Heemkunde heeft opnamen van meer dan 65 jaren oud. Toen was het nog een viering van stadgenoten onder elkaar en ook mensen uit de buurtschappen namen er aan deel. Een toevallig aanwezig zijnde vreemdeling was er getuige van. Geen buitenstaander was er bij betrokken, maar hield zich discreet op de achtergrond. Door nieuwsmedia en beter vervoer komen er soms honderden kijken naar het vlöggeln. De Ootmarsummer zelf geeft niet om al die belangstelling. De Paaskeerls zeker niet en ze doen het beslist daarom niet. Er wordt gevlöggeld per traditie. Het is geen demonstratie voor een kijklustige publiek, maar de Ootmarsummers willen rustig, ongestoord en ingetogen hun Pasen vieren, zoals hun vaders, groot- en overgrootvaders dat deden, bekijks of geen bekijks. Er is ook eigenlijk weinig te zien, men loopt hand in hand, langzaam en rustig en zingt daarbij religieuze paasliedjes. Dat is het dan, maar de Ootmarsummer is erg gehecht aan zijn oude gebruiken.

Soms is de belangstelling hinderlijk en storend zodat een bekende folklorist eens schreef: 'Een stuk van het culturele leven der stadsgemeenschap, een uiting van saamhorigheid en godsdienstzin. Zijt ge daarvan overtuigd, dan kan Pasen in Ootmarsum voor ontarding worden behoed.'

Gustaaf Klaas

Monumentale 'Wiedergutmachung'?

Wie Haaksbergens monumentenlijst beziet dan wel het monumentenbestand aldaar kent, ontdekt een vrij groot aantal niet-Haakbergse zaken: liefst vier gebouwen, overigens niet allemaal op 'de lijst', zijn uit andere gemeenten overgebracht.

Op het landgoed Lankheet staat aan de Buurserbeek de vakwerkboerderij 'Koortskotten', in 1944 overgebracht uit de Esmarke ten oosten van Enschede. Het bekende 'Scholtenhagen' verleent plaats aan de boerderij 'Karelskamp', die in 1965 uit Almelo hierheen werd verplaatst en keurig herbouwd. Bij de boswachterswoning van het reeds genoemde landgoed Lankheet staat een hoge smalle vakwerkschuur, die... ja, waar vandaan is gehaald...? Hij doet erg Ootmarsums aan. En verder is overbekend de Usseler stenderkast, die in 1922 door J.B. van Heek in het Buurserzand is geplaatst. En Haaksbergen maar vechten voor het behoud van dit 'eigen' monument.

Kennelijk wil Haaksbergen daar nu toch ook wel eens iets 'voor terug' doen. Het dorp bezit een kleine 19e-eeuwse synagoge, zeer vervallen en daardoor onooglijk, een sta-in-de-weg voor geplande nieuwbouw. Dús niet meer te handhaven c.q. te redden... zegt men. Almelo mag het wel hebben. Gelukkig heeft Haaksbergen er nu ook een actiecomité bij en wel met de naam 'Behoud Synagoge' (Dagbl. Tubantia 16.1.1978). Ondergetekende staat - als Almeloër - met hart en ziel achter het streven van dit comité en wenst het volledig succes toe. Het gebouwtje hoort waar het staat, vooral in historisch opzicht. Een stuk Joodse geschiedenis verplaatsen naar een andere gemeente...? Waar het gesleep

met bouwkundige monumenten - er zouden heel wat voorbeelden te noemen zijn - toch al een flink brok geschiedvervalsing met zich mee brengt, spreekt zoiets in een geval als het bovenstaande al heel sterk. Mede daardoor lijkt het me noch voor Haaksbergens Joodse verleden noch voor de huidige Joodse ingezetenen van Almelo een erg eervolle bejegening.

Ten aanzien van Almelo zouden we willen stellen, dat er daar nog veel op monumentengebied moet gebeuren. Wel is daar rond de N.H. Kerk en bij het oude stadhuisje van 1690 veel ten goede gekeerd, maar verder is het met Almelo's monumenten (Schuttenstraat, Korte Prinsenstraat e.a.) indroevig gesteld; voor behoud van eigen historische kerkgebouwtjes was nooit plaats. Moeten wij er nu in de stad wél zo'n kleine dorpsynagoge verkrijgen?? Het is m.i. zonder meer duidelijk, dat het gebouwtje behouden dient te blijven. Het bijzondere van de bouwstijl (zie art. van Z. Kolks elders in dit nr.) is daarvoor een argument temeer. Maar dan wel op de enig juiste manier: ter plaatse, in het uiterste geval binnen de dorpsbebouwing van Haaksbergen. Daar willen we ten sterkste voor pleiten. 'Overbrenging' naar Almelo zou een drogreden zijn; het zou slechts betekenen de bouw van een identieke synagoge met gebruik van de afbraakmaterialen (voorzover nog bruikbaar) van het origineel.

H. Hagens

Synagoge Haaksbergen

**architectuurhistorisch zoveel waard,
dat zij, hoe dan ook, moet worden
gespaard!**

Hetgeen H. Hagens in de hieraan voorafgaande bijdrage heeft gesteld, ontlokt mij een reactie. De teneur van zijn betoog kan ik nl. niet geheel onderschrijven. Ik ben het in zoverre met hem eens, dat het niet gewenst is om allerlei historische gebouwen van hun plaats te lichten en elders te herbouwen. Ook ik vind, dat men alle krachten zal moeten inspannen om ernaar te streven, deze monumenten ter plekke te behouden.

Gebouwen hebben echter niet alleen een historisch aspect, zij getuigen ook van een ontwikkeling in de bouwkunst en kunnen als zodanig op een gegeven moment van belang worden. Bouwwerken, die ten tijde van de totstandkoming als doorsnee-producten van de heersende stijlopvatting niet in het oog sprongen, hebben na verloop van jaren betekenis gekregen als zeldzaam geworden voorbeelden van die stijl.

Eén van die bouwsels is de voormalige synagoge van Haaksbergen. Met opzet heb ik hier het - meestal in minachtende zin gebruikte - woord 'bouwsel' gebezigd, omdat de al jaren niet meer gebruikte sjoel bepaald geen lust is voor het oog. Toch acht ik haar, uit architectuurhistorisch oogpunt beschouwd, van betekenis. Het belangwekkende van dit bedehuis schuilt in de spitsbogige vorm van de vensters, of juist, in de vroegtijdige toepassing van die vorm ná de Gotiek en de Post-Gotiek. De Gotische stijl heeft nl. een bijzonder taál leven geleid in Engeland, België en ook in Nederland. Hier te lande werd zij in de 16e eeuw weliswaar verdrongen door de Renaissance en het Maniërisme, maar desondanks leefde zij, als

een onderstroom, voort. Me tot Twente beperkend noem ik in dit verband de Ned. Herv. kerk te Diepenheim uit 1679. 'Gotische' vensters vindt men ook in de voorgevel (1791) van de Doopsgezinde kerk te Almelo. Het is evenwel moeilijk om uit te maken of men in dit geval te doen heeft met een voortleving van de Gotiek dan wel met een in de 18e eeuw, vooral in het buitenland (Engeland, Duitsland), onder invloed van de Romantiek ontstane navolging van genoemde stijl. Gezien de beperking tot één onderdeel (nl. de vensters) en de detaillering hiervan ben ik geneigd om het laatste te veronderstellen. Ik ga er daarbij van uit dat de vensters, zoals men die nu aantreft, uit de bouwtijd van de gevel dateren en niet naderhand zijn aangebracht.

Mogelijk heeft ook de vroegere R.K. kerk te Borne, die stond aan de Weerselosestraat en in 1785 gebouwd is ¹⁾, spitsbogige vensters gehad. Die indruk wordt althans gewekt door de weergave van deze kerk op een litho van P.A. Schipperus (1840-1929) ²⁾, waar aan weerszijden van de middenrisaliet één groot, tot de grond doorlopend spitsboogvenster getoond wordt. Toen deze prent-in-steendruk werd vervaardigd (volgens drs. A.L. Hulshoff: omstreeks 1860 ³⁾) was de kerk echter inmiddels al herbouwd (1836) ⁴⁾.

Op de vraag, of de spitsbogige vensters ook al vóór de herbouw aanwezig waren, heeft men tot dusverre geen antwoord kunnen geven. Een ongedateerde tekening van het front van deze kerk ⁵⁾, die in enkele onderdelen afwijkt van de weergave op de litho en misschien een verbouwingsontwerp is, geeft drie spitsbogige vensters te zien. De eerste bedehuizen uit de 19e eeuw, waarbij spitsboogvensters voorkomen, dateren van kort ná 1810. Ik volsta hier met de vermelding van één voorbeeld, de N.H. kerk te Boxtel in Noord-Brabant uit 1812 ⁶⁾. De zes jaar jongere, niet meer bestaande R.K. kerk te Reu-

tum toont op een foto van vóór de afbraak in 1952 ⁷⁾ weliswaar spitsbogige vensters, maar deze kerk is in 1843 ingrijpend verbouwd en daarmee doet zich hier dezelfde moeilijkheid voor als in Borne. Bovendien, en dat geldt ook voor de vroegere R.K. kerk te Geesteren bij Vriezenveen (gebouwd omstreeks 1820, afgebroken in 1926 ⁸⁾) waren de vensters voorzien van Neogotische harnassen, op grond waarvan twijfel rijst aan de oorspronkelijkheid van deze ramen.

Zoals gezegd bestaat geen van beide zojuist genoemde Twentse kerken meer. Wel zijn in deze regio twee iets later gebouwde bedehuizen behouden, te weten de Doopsgezinde kerk te Borne ⁹⁾, opgetrokken in het jaar 1842, en de voormalige synagoge in Haaksbergen ¹⁰⁾, voltooid in het jaar 1828 ¹¹⁾. In Twente zijn zij de enige, nog aanwezige bedehuizen uit de twintigerjaren van de 19de eeuw die spitsboogvensters hebben ¹²⁾. Gezien het geringe aantal hier overgebleven specimen is het een morele plicht van hen, wier hart warm klopt voor cultuur, te waken over het voortbestaan van beide gebouwen, en als dit voortbestaan in gevaar komt, zoals nu in Haaksbergen het geval is, te ijveren voor het behoud van deze monumenten. Om dit doel te bereiken kán men genoodzaakt zijn te grijpen naar het middel van de verplaatsing, maar ik zou dit als een laatste redmiddel willen zien. Verplaatsing binnen het dorp verdient dan de voorkeur boven overbrenging naar elders.

Z. Kolks

Noten:

- 1) En niet 1758, zoals in het jaarboek twente, twaalfde jaar, 1973, blz. 87 staat. Het betreft hier een foutieve overname van een door Van der Aa juist opgegeven jaartal.
- 2) Afgebeeld in: Hulshoff, A.L. - Een kabinet van Twentse gezichten, Fibula-Van Dishoek en Canaletto, Bussum, 1971, nr. 53, links onder.
- 3) O.c., nr. 53.
- 4) Mededeling van J.J. Grootenboer, Borne.

Pachten en lasten van domeingoederen in de 16e en 17e eeuw

Wij moderne mensen vinden het al rijkelijk veel als de overheid meent, dat wij een zevende van ons inkomen moeten besteden aan huishuur. Al gauw zijn we dan geneigd te praten over 'die goede oude tijd', maar geachte lezers, vergeet dat snel. In die jaren waren de huren en pachten nog heel wat hoger en ook de belastingen logen er niet om. Duidelijk blijkt dat uit de rentmeestersrekeningen van Haaksbergen, waarin de pachten en lasten van de domein-

goederen vermeld werden. Deze goederen waren eigendom van de landsheer. In 1528 werd Karel V landsheer van Overijssel i.p.v. de bisschop van Utrecht en daardoor ook eigenaar van de tot dan bisschoppelijke goederen. In de 80-jarige oorlog werd er tussen 1595 en 1610 hevig touwgetrokken om de Haaksbergse goederen tussen de Spaanse en de Staatse overheid. Omstreeks het laatste jaar werden de Staten van Overijssel onbetwist eigenaar van de Haaksbergse domeingoederen, al waren nog niet alle Spanjolen uit Twente weggejaagd. Ontvangsten en uitgaven van domeingoederen werden door de rentmeesters in hun jaarrekeningen verantwoord. Uit de Spaanse tijd zijn rekeningen bewaard van Johan van Reede (1547-1563), Rudolf Bitter (1575-1585) en Bernard Boncamp (1605-1610). Uit de Staatse tijd zijn er rekeningen van Johan de Baecke (1601-1602), Johan van Hemert (1638-1643) en andere latere rentmeesters. Bovendien is er nog een verslag anno 1545 van de 'keizerlijke commissaris' Jan van Oostendorp over de toestand van de domeingoederen in Haaksbergen; die in de Gelderse oorlogen (1510-1528) te lijden hadden gehad.

De domeinerven te Haaksbergen betaalden pachten, uitgaven en herenlasten. Pachten werden oorspronkelijk in natura opgebracht. In 1545 betaalde men de vierde garve, wat betekende, dat men van de oogst aan granen een kwart afdroeg aan de landsheer. Tot de granen behoorden rogge, haver, gerst en boekweit. Andere landbouwproducten waren practisch nog niet bekend, al verbouwde men wat bonen, peulvruchten en kool, maar aardappels

- 5) Afgebeeld in: jaarboek twente, twaalfde jaar, 1973, fig. 2 blz. 892.
- 6) Rosenberg, H.P.R. - de 19de-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1972, nr. 61 blz. 120 en afb. 5 blz. 162.
- 7) Oude Vriellink, J.G. - Tubbergen in oude ansichten, Europese Bibliotheek, Zaltbommel, 1969, blz. 76 (met afb.)
- 8) Oude Vriellink, J.G. - o.c. blz. 45 (met afb.)
- 9) Afgebeeld in: borne gids 1976, blz. 60 en 117 (rechts van het midden).
- 10) Een plattegrond en twee geveltekeningen (van de voorgevel en van de noordelijke zijgevel) vindt men in: historie der kerken van haaksbergen, Peldruk, Hengelo, 1973, blz. 211.
- 11) Overbeeke, J. - De Joodse gemeenschap van Haaksbergen, Bouw van een Haaksbergse synagoge, in: historie der kerken van haaksbergen, o.c. blz. 206. Het jaartal 1928, dat genoemd wordt door E.H. ter Kuile in De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Geïllustreerde Beschrijving, uitgegeven vanwege de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, deel IV, de provincie Overijssel, eerste stuk: Twente, Algemeene Landsdrukkerij, 's-Gravenhage, 1934, blz. 69, is zo goed als zeker een drukfout.
- 12) Eerst omstreeks 1840 raakte in de bedehuisarchitectuur de toepassing van spitsboogafluitingen bij vensters in zwang (vgl. b.v. de vroegere synagoge van Borne uit 1842 en de verdwenen R.K. kapel, later kerk van Langeveen, gebouwd in 1843 en vergroot in 1851).

waren in heel Europa nog onbekend. Waardevol waren ook akkeren of eikels, maar van deze oogst was de helft voor de landsheer. Om dit kostbare varkensvoer te behouden ziet men reeds in 1547, dat de boeren de eikels voor een geldsbedrag terugkopen van de rentmeester. In 1551 was de graanoogst slecht. Om voldoende voer voor eigen gebruik en vee en genoeg zaaigran te houden kochten de meiers in dit jaar ook de rogge, haver, gerst en boekweit terug. Dit terugkopen werd gewoonte en daardoor veranderde de 'pacht in natura' in 'pacht in geld'. Sinds 1563 werd de pacht dan ook niet meer in granen maar in geld vermeld.

Uitgangen werden ook in latere jaren meestal nog in natura opgebracht. Men kende twee soorten: tienden en vaste uitgangen. Tienden waren het tiende gedeelte van oogsten van bepaalde landerijen. Men kende grove tienden, die van granen, en smalle tienden, die van peulvruchten en bonen. Wanneer de ongedorste garven op de deel 'onder het slop' geleverd werden, sprak men van sloptienden. De grootte van deze tienden hing dus af van de oogst, maar er waren ook uitgangen of lasten uit het erf gaande, die hiervan onafhankelijk waren en altijd een vaste hoeveelheid bedroegen.

De pachters waren van ouds verplicht om bepaalde bedragen te betalen als zij overleden, huwden of hun boerderij als erfenis ontvingen. Men noemde deze lasten versterf, opvaart en erfwinning. Deze bedragen waren erg hoog. Als de oude boer overleed moest zijn opvolgende zoon vaak alle drie tegelijk betalen en dat betekende soms de oogst van een heel jaar. Om dat te voorkomen, betaalden de meiers later een vast bedrag per jaar, het zogenaamde jaargeld.

Tot de herendiensten behoorde de verplichting om jaarlijks een vracht van tien mud rogge naar Deventer te bren-

gen. Al in 1547 betaalden de meiers in plaats hiervan voor hun 'Deventer voer' één Hoornse gulden à 12 stuiver. Het jaargeld werd berekend in goudgulden van 28 stuiver en de pacht in goudgulden van 30 stuiver. De rentmeester rekende echter af in ponden of guldens van 20 stuiver per stuk. De munteenheid was in deze jaren dus eigenlijk de stuiver, die verdeeld was in 12 penningen of duiten. Eenvoudig was de berekening niet.

Geldontwaardiging was ook in de 16e en 17e eeuw al één van de gevolgen van oorlog voeren. Dit kwam tot uiting door een voortdurende en soms ook plotse stijging van de graanprijzen. Natuurlijk was ook het al dan niet slagen van de oogst van invloed op de prijs. De stijging van de roggeprijzen blijkt uit volgende tabel:

1479	20 st./mud
1493	26 st./mud (Gelderse oorlogen)
1548	20 st./mud
1551	54 st./mud (misoogst)
1566	40 st./mud (80-jarige oorlog)
1602	44 st./mud
1610	44 st./mud
1637	70 st./mud
1650	80 st./mud
1670	130 st./mud (bisschoppel. oorl.)
1712	85 st./mud

Bij uitgangen, die in natura geleverd moesten worden, betekende een hoge graanprijs een financieel voordeel voor de eigenaar van de uitgangen. Bij pachten en lasten, die in geld opgebracht moesten worden, was een hoge graanprijs een voordeel voor de pachter. In 1650 bv. hoefde deze maar de helft van de rogge in 1566 te verkopen om aan zijn verplichting te kunnen voldoen.

Van enkele Haaksbergse domeingoeederen volgt hieronder een overzicht van de betalingsverplichtingen aan hun pachtheer en tiendbezitters. Er waren meer domeingoeederen, maar sommige waren zo lang 'verpand' dat het moeilijk

is om hun lasten nauwkeurig te kunnen vervolgen. Als de overheid in vroeger jaren geld nodig had, verpandde zij haar bezittingen onder een soort hypothecair verband, soms aan adellijke personen, soms ook aan de meiers zelf, tegen een bepaalde som gelds waarvoor de boerderij later eventueel weer 'ingelost' kon worden. In 1578 werden vele Haaksbergse erven door de Spaanse overheid verpand om 60.000 gulden soldij te kunnen betalen aan de soldaten van de graaf van Megen. In 1581 vroeg de rentmeester aan zijn meerderen hoe deze verpandingen beëindigd konden worden. Hij tekende erbij aan, dat de 'huysluyden' zo jammerlijk door diverse belegeringen, doortrekken en inkwartiering van ruiters en knechten 'verdorven' waren, dat ze onmogelijk meer dan een derde van hun pacht konden betalen. De meeste meiers waren 'verlopen'. In 1588 schreef de rentmeester: 'Die meyeren tsamen verlopen, verstorven ende verarmt synnen'.

VREGELMAN, BRAMMELO

- 1548 Pacht Berent ten Vregeler
Pacht 4e garve: 10 mud rogge,
2 mud boekweit en 4 mud haver
Jaargeld 2.16.0
(gulden, stuiver en duit)
Deventer voer 0.12.0
Eikels 8. 0.0
Geldlasten 11. 8.0 waarvoor
bij een roggeprijs van 20 st. dus
bijna 11,5 mud rogge verkocht
moest worden.
Uitgangen 1,5 mud rogge aan
Van Marthuysen
1,5 mud rogge aan de
vicarie te Groenlo
2 mud rogge aan de
erfgenamen van
Twente te Vreden
- 1563 Pacht Arent ten Vregeler
Pacht in geld 24.0.0 (ca. 12 mud
rogge)
- 1580 Verpand aan heer Van Hille

- 1602 Pacht in geld 9.16.0 (ca. 4,5 mud
rogge. Door verwoesting in de
80-jarige oorlog was de land-
grootte verkleind: 3,2 hectare,
in 1650 weer 5,6 ha.)
- 1610 Pacht in geld 14.5.0 (ca. 6,5 mud
rogge)
Jaargeld, Deventer voer en uit-
gangen als boven evenals in vol-
gende jaren. Dit geldt ook voor
de hierna te noemen erven.
- 1637 Pacht Jan ten Vregeler, pacht
in geld 35.0.0 (ca. 10 mud rogge)
- 1650 Pacht in geld 60.0.0 (ca. 15 mud
rogge)
- 1712 Pacht in geld 60.0.0 (ca. 14 mud
rogge)

BELSHOF, BRAMMELO

- 1548 Pacht 4e garve: 8 mud rogge, 4
mud boekweit en 4 mud haver
Jaargeld 4. 4.0
Deventer voer 0.12.0
Eikels 4. 0.0
Geldlasten 8.16.0
(bijna 9 mud rogge)
Uitgang 2 mud rogge aan
de erfgenamen van Twente te
Vreden
- 1563 Pacht Hendrik ten Belsinck-
haeve
Pacht in geld 22. 0.0
(ca. 11 mud rogge)
- 1602 Pacht in geld 9.16.0
(ca. 4,5 mud rogge)
(In 1602 2,8 hectare bouwland, in
1650 5,6 hectare)
- 1610 Pacht in geld 13.10.0
(ruim 6 mud rogge)
- 1647 Pacht in geld 49. 0.0
(ca. 14 mud rogge)
- 1650 Pacht in geld 80. 0.0
(ca. 20 mud rogge)
- 1712 Pacht in geld 80. 0.0
(ca. 19 mud rogge)

OOSTENDORP, LANGELO, THANS
STIENENBOER

- 1548 Pacht Lambert Oostendorp
Pacht 4e garve: 7 mud rogge,
4 mud boekweit en 3 mud haver

	Jaargeld	2.16.0			(ca. 4 mud rogge)
	Deventer voer	0.12.0		1637	Pacht in geld 33.12.0
	Eikels	<u>1. 8.0</u>			(ruim 9,5 mud rogge)
	Geldlasten	4.16.0		1650	Pacht in geld 75. 0.0
		(bijna 5 mud rogge)			(ca. 19 mud rogge)
	Uitgangen	Grove en smalle		1712	Pacht in geld 75. 0.0
	tienden aan proostdij Oldenzaal,				(ca. 17,5 mud rogge)
	2 mud rogge aan de erfgenamen				
	van Twente te Vreden				
1563	Pachter Albert van Oostendorp				
	Pacht in geld 22.10.0				
		(ruim 11 mud rogge)			
1580	Verpand aan hopman Lucas van				
	Megen				
1602	Verpand aan hopman Nieuwlandt				
	(in 1650 6 hectare bouwland)				
1637	Verarmd				
1650	Verpand geweest				
	Pacht in geld 100.0.0				
		(25 mud rogge)			
1712	Pacht in geld 100.0.0				
		(bijna 24 mud rogge)			
- KATE TEN POLLE, THANS KORTE, HOLTHUIZEN
1548	Pachter Albert ten Kotte				
	Pacht 4e garve: 13 mud rogge,				
	2 mud gerst en 5 mud haver				
	Jaargeld	2.16.0			
	Deventer voer	0.12.0			
	Eikels	<u>3. 0.0</u>			
	Geldlasten	6. 0.8			
		(ca. 6,5 mud rogge)			
	Uitgangen	Sloptienden aan			
	pastoor van Haaksbergen				
	Grove tienden uit 2 stukken land				
	aan de kerk van Haaksbergen.				
1563	Pachter Johan Nyekerke, richter				
	van Haaksbergen				
	Pacht in geld 27. 0.0				
		(13,5 mud rogge)			
1578	Pachter Claas ten Caete				
	Pacht in geld 28.10.0				
		(ruim 14 mud rogge)			
1580	Verpand aan hopman Johan van				
	Nieuwlandt				
1602	Wegens de arme weduwe geen				
	ontvangsten (in 1602 3,2 ha.				
	bouwland, in 1650 4,8 ha)				
1610	Pacht in geld 9. 0.0				
- SCHOLTENVAARWERK TE BUURSE
1548	Pacht 4e garve: 10 mud rogge,				
	4 mud boekweit en 5 mud haver				
	Jaargeld	2.16.0			
	Deventer voer	0.12.0			
	Eikels	<u>0.12.0</u>			
	Geldlasten	4. 0.0			
		(4 mud rogge)			
	Uitgangen	6 mud rogge, 5			
	mud haver en 4 mud boekweit				
	aan de vicarie te Haaksbergen				
	6 mud rogge aan Adolf van der				
	Marck te Ottenstein				
1563	Pachter Johan Schulte				
	Pacht in geld 7.2.6 (bijna 4 mud				
	rogge)				
1580	Verarmd				
1602	Geen ontvangsten wegens verar-				
	ming (3,8 ha. bouwland, in 1650				
	6,8 ha.)				
1610	Pacht in geld 3.0.0 (ca. 1,5 mud				
	rogge)				
1637	Wegens de grote uitgang pacht				
	slechts 14.0.0 (4 mud rogge)				
1650	Pacht in geld 14.0.0 (3,5 mud				
	rogge)				
1712	Uit consideratie met uitgang				
	pacht 14.0.0 (ca. 3,5 mud rogge)				
- De opbrengst van één mud land, een stuk land dat met één mud rogge bezaaid werd of ca. 0,4 hectare, was in die jaren slechts 4 à 4,5 mud rogge, 4,5 à 5,5 mud haver, 4 à 4,5 mud boekweit of 3,5 à 4 mud gerst. Om te kunnen berekenen hoe groot percentage van de oogst in 1548 afgedragen moest worden voor pachten, herenlasten en uitgangen, maakt men dus geen grote fout door alle graansoorten over één kam te scheren. Uit bovenstaande volgt bovendien, dat men ca. 23% van de oogst nodig had voor zaaigraan. De

grootte van de oogst kan men bepalen door de garfpacht met 4 te vermenigvuldigen. De pacht was immers de 4e garve of 25 %. Men komt dan tot volgend overzicht:

Vregelman

oogst	64	mud (ca. 6 ha. bouwl.)
pacht	16	mud = 25 %
geldlasten	11,5	mud = 18%
uitgangen	5	mud = 8 %
zaaizaad		23%
voor voeding en voer 26%		

Belshof

oogst	64	mud (ca. 6 ha. bouwl.)
pacht	16	mud = 25%
geldlasten	9	mud = 14%
uitgangen	2	mud = 3%
zaaizaad		23%
voor voeding en voer 35%		

Oostendorp

oogst	56	mud (ca. 5,5 ha. bouwl.)
pacht	14	mud = 25%
geldlasten	5	mud = 9%
uitgangen	2	mud = 4%
tienden		10%
zaaizaad		23%
voor voeding en voer 29%		

Korte

oogst	80	mud (ca. 7,5 ha. bouwl.)
pacht	20	mud = 25%
geldlasten	6,5	mud = 8%
tienden		ca. 10%
zaaizaad		23%
voor voeding en voer 34%		

Vaarwerk

oogst	76	mud (ca. 7 ha. bouwl.)
pacht	19	mud = 25%
geldlasten	4	mud = 5%
uitgangen	21	mud = 28%
zaaizaad		23%
voor voeding en voer 19%		

Zeer zwaar belast was het erve Scholten Vaarwerk te Buurse. De grote uitgang aan de St. Georgiusvicarie te Haaksbergen, waarmee het erve in 1398 door Ludolf van Ahaus was belast, was veel te zwaar. Ook de provinciale

Verklaring van de naam Haaksbergen

Met belangstelling maar ook met enige wrevel hebben ondergetekenden het artikel 'Beoefening der Naamkunde' van de heer B.J. Hekket gelezen. Een onvriendelijk stuk, zoals hij zegt. Inderdaad, maar onze reactie zal toch vriendelijk zijn. De heer Hekket beveelt ons aan om bij deskundigen te rade te gaan en speciaal te lezen, wat hij over de naam Haaksbergen in Tubantia en ons orgaan Aold Hokseberge geschreven heeft.

Natuurlijk hebben wij deze stukken wel gelezen en zelfs zeer goed. Jarenlang archief- en literatuuronderzoek naar de historie van Haaksbergen heeft ons echter wel geleerd om vooral kritisch te lezen en niet klakkeloos over te nemen, wat anderen geschreven hebben. Zeker niet als zij bepaalde conclusies trekken uit min of meer vage gegevens. Wij zijn ons zeer goed bewust, dat door te weinig feitelijke gegevens ook onze beschouwingen en gevolgtrekkingen opnieuw fout kunnen zijn. Daarom gebruiken wij in onze publicaties vaak woorden als 'mogelijk' en 'waarschijnlijk' en zeggen wij over

overheid vond de rentabiliteit van de boerderij onvoldoende. In plaats van echter de uitgang te verkleinen droegen men in 1662 de rentmeester op om te onderzoeken of van het erf ook grond vervreemd was, omdat het zo klein was. Men begreep niet dat zo'n kleine boerderij zoveel kon opbrengen. Rijk was het bestaan ook voor de andere meiers niet. Allen betaalden ongeveer de helft van hun oogsten aan pachten, herendiensten, herenlasten en uitgangen.

W.E. ten Asbroek

de naam Haaksbergen 'het zou kunnen zijn'.

Wanneer de heer Hekket naast zijn naamonderzoek enig historisch onderzoek had gedaan of bij 'deskundigen' van de Historische Kring Haaksbergen - die wij niet pretenderen te zijn - te rade was gegaan, had hij volgende en gedeeltelijk oudere namen Haaksbergen ontdekt en wel:

- 1 Heckesberg als vermeld op een historische kaart van Gustav Droysen met als titel 'Deutschland um das Jahr 1000'. Droysen was professor in de geschiedenis aan de universiteit van Berlijn. Helaas hebben we zijn bron nog steeds niet kunnen achterhalen.
- 2 Hockesberghe als geschreven in het goederenregister van Hendrik van Dalen en Diepenheim uit het jaar 1188.
- 3 Huckesberge als vermeld in een leenakte betreffende de Hof te Lintelo uit het jaar 1265 en niet 1165, zoals de heer Hekket schrijft.

Uiterekend de laatste spelling - de uitspraak was vermoedelijk in alle gevallen gelijk - wordt dan gebruikt om Haaksbergen met een Frankische meener Hucco in verband te brengen, die eens te Haaksbergen een glooiende helling, een grafheuvel of een borg had. En dat terwijl moderne onderzoekers zelfs betwijfelen of Karel de Grote, laat staan Franken, ooit in het Nederlandse gebied geweest zijn.

Om met een grapje te eindigen, moeten wij dan nu gezien de schrijfwijze 'Hekkesberg' omstreeks het jaar 1000 aannemen, dat hier eens de nederzetting is geweest van een voorvader van de heer Hekket zelf? Geachte heer, is het niet verstandiger om te zeggen, dat U en wij de enig zaligmakende naamsverklaring niet kunnen geven? In ieder geval houden wij onze twijfels, zoals we die ook wel hebben bij andere naamsverklaringen.

W.E. ten Asbroek
J.G.L. Overbeeke

Het Huys tho Hasselo

Tijdens mijn naspeuringen en verzamelen van gegevens over de Marke Hasselo kwam ik in het Oud-Archief van de Oldenzaalsche Oudheidkamer een verslag tegen van een erfscheiding van de 'Aerninkhof' in 1740, waarvan ik U het volgende wil verhalen.

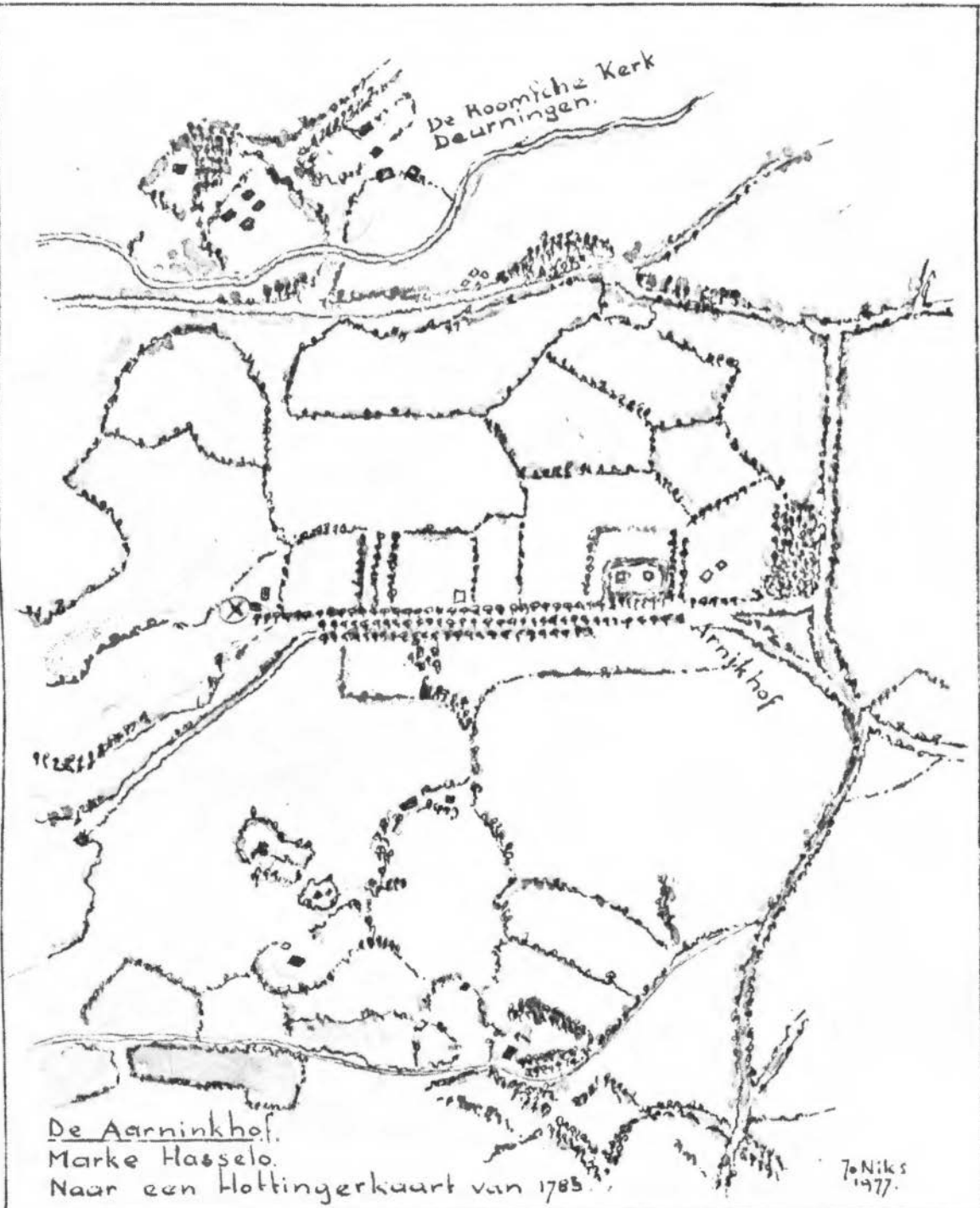
De heer Sebastiaan ter Horst, die tot aan zijn dood de bewoner was van het Huys Aerninkhof, had vier erfgenamen, nl.:

Evert Jan Strabbe,
Theodorus Ligtenberg,
Arnoldus de Ruyter en
Arnoldus Strabbe.

Nadat aan hen de mobiele goederen verdeeld waren, was men voornemens de vaste goederen, door de heer ter Horst nagelaten, te delen:

'in dier voege dat vier delen, soo veel mogelijk egaal in waardije sullen gemaakt worden en daar over vervolgens gelotet worden. Na rijpe overweging ten overstaan van de verw. Richter, mitsgaders de Curator Pieter Kistemaker en oud-burgemeester Jan Potken, daartoe door het Landgerichte van Oldenzael gequalificeert, werd de deling gemaakt en zag lot No. 1 er als volgt uit:

Het Erfhuis of behujsinge door wijlen de Heer Sebastiaan ter Horst bewoont met een brouwhuis, brouwketel en 2 boddens en verdere brouwgereedschap, een bouwhuis, een brandschoppe, een garfhuis, met die daar om leggende hoven, te weten die hoven om het erfhuis nl. de zoogen. grooten hof, den boomgaard, den Dollergaerden, leggende agter of bezijden den groten hof, den klijnen hof bij of voor het Huis binnen de gragt met alle het daar op staande houtgewas, de koeweide achter het sterfhuys ongeveer van ses melkbeesten of koeweiden voor de helfte uijt het Erve den Aerninkhof, den Spijkerberg 2 stukken Lands genaamt de breem door de overledene ter Horst gecultiviseert liggende in Den Hasselder Es, naast het land van de Reijmer a/d eene en naast het land van Vollenbroek a/d andere zijde groot ± 9 schepel gesaaij zijnde uit het Erve Aerninkhof, Borchman Landerijen en poterijen of plantingen van Eijken, boeken als anders mitsgaders het Kruijpershuys, lande-

De Aarninkhof.
Marke Hasselo.
Naar een Hottingerkaart van 1785.

70 Niks
1977.

rijen en plantingen daar toe gehorende, met dan nog alle de plantingen van af het hekke a/d Hasselder Es naast lopende nae het Sterfhuis, hangende het hekke tegens het Grafhuis, van daar bij langs de opgravinge of wal van denselven Es binnenwaarts de opgravinge of sloot langs het geplantede van het Erve Aerninkhof lopende voorbij het hekke v.h. Erve Aerninkhof naar de koewijde bovengen. bij langs de wal van het land van 't Erve Aerninkhof tot aen en langs de mate van Gelink bij langs de mate van Detert sullende tot meerder illucidatie paeltjes met No. 1 geset worden.

En sal aan No. 1 ook gehoren alle plantingen tussen het genoemde hek tot aan het velt bij het Moekotte, ook 3 spind land als Elsjan in huur heeft en dan nog de sogenoemde bueren Telgte van 2 dagwerk, het halve Sellenbroek zijnde het laatste uit den Aerninkhof.

U heeft gelezen dat het eerste lot nogal wat goederen werden toebedeeld en aangezien de drie andere loten gelijk moesten worden in 'waardije' wordt het voor ons duidelijk dat het Huijs Aerninkhof of Huys tho Hasselo in het midden van de achttiende eeuw tot een aanzienlijk huis gerekend kon worden. De benaming 'Huys tho Hasselo' ben ik eerder in een legger van 1562 van het Stift Weerselo tegengekomen.

In het Vuursteden-Register van 1602 heeft de Aerninkhof 2 vuursteden en de Meijer aldaar 1 vuurstede. Een huis of erf met meer dan één vuurstede was in die tijd een uitzondering.

Op een deel van bijgaande Hottingerkaart van 1783 kunt U zien dat de Aerninkhof ten zuiden van Deurningen lag en dat de laan met de bomen naar het huis getuigt van de grootheid van dit huis. Ter oriëntatie heb ik op deze kaart een kruisje aangebracht, hetwelk de plek aangeeft van de huidige boerderij Timmerman aan de Deurningerstraat (Hengelo-Deurningen).

Nadat al de immobiele goederen over de vier erfgenamen verdeeld waren, besluit het stuk met het volgende:

Het Erve Aerninkhof, Leenhorig zijnde onder den huijse Hengelo sal de nieuwe beleninge ten laste komen van diegene die het selve toevalt voor de halfscheid, gelijk de wederhalft van beleningen ten laste van die gene welke het Erfhuis onder No. 1 genoemd toevalt als mede de onraadsgelden doordat het erfhuis gesplitst

Soaseler Møl

De 'Stichting Soaseler Møl' te Saasveld, gemeente Weerselo, stelt zich ten doel de laatste molen in deze gemeente voor verder verval te behoeden en na herstel weer te laten draaien.

Zij roept daarbij de steun in van U en speciaal de molenliefhebbers om de restauratie van deze ronde stenen grondzeiler mogelijk te maken.

Zij doet een dringend beroep op U om hen hierbij te helpen. Hiervoor is Uw geldelijke steun nodig zodat de 'Soaseler Møl' weer in oorspronkelijke staat kan worden gebruikt. De molen is om zijn ligging een fraaie stoffering in het landschap. U kunt op de volgende drie manieren van Uw sympathie blijk geven:

- Een éénmalige bijdrage.
- Donateur worden van de Stichting Soaseler Møl, jaarlijkse bijdrage f 25,-.
- Bestelling van een reproductie van een pentekening van de Soaseler Møl (formaat 21x29,7 cm.) tegen betaling van f 6,50 incl. verzendkosten.

De bedragen kunnen gestort worden op bankrekening nr. 30 94 46 074 van de Rabobank Saasveld t.n.v. Penningmeester Stichting Soaseler Møl.

wort van het leenroerige Erve Aerninkhof met enig weinig land en daartoe het nodige Octroy te optineren en sal de verpondinge en contributie van 't Erfhuis of 1e lot exempt de hoven betaald worden voor soo ver het land concerneert welke v.h. Erve Aerninkhof gesplitst is en onder dat Erfhuis gebracht, betaald worden tot support van het Erve Aerninkhof, etc. Aldus gedaan op den huijse Aerninkhof, den 30 Junij 1740.

Alleen maar een mooi verhaal?

Onder de bovenstaande titel publiceerden wij in 't Inschrien nr. 4, jaargang 1977, een ongesigneerd artikel. Nu het verhaal geplaatst is, heeft de schrijver ervan, die tot dan toe ook bij de redactie onbekend was, gereageerd. Het bleek te zijn de heer H.J. Eising te Hengelo.

Gehoord en gelezen

Tubantia/Dagblad v.h. Oosten, 1977, 1978

30.11 Mr. Plegt (73) na ongeval overleden; 5.12 Veenmuseum heeft een doel voor ogen (Vriezenveen); 7.12 'De fabrieken van Van Heek, laat die nu maar helemaal verdwijnen'; 19.12 Beste jeugdblazers komen uit Saasveld; 19.12 Bomen staan restauratie Lonneker molen in de weg; 4.1 Gemeente is van plan De Hoop te herstellen (molen Almelo); 4.1 Oldemeule in vroegere tijd; 7.1 Restauratie Pancratius verloopt voorspoedig (Tubbergen); 7.1 Vier Deldense panden op de monumentenlijst; 10.1 Graaf Van Rechteren werd gisteren 80 (Almelo); 12.1 Toen stookte 'de meester' nog clandestien jenever;

14.1 Honderste geboortedag van 'meester Bernink'; 18.1 Sloop Jannink-complex lijkt nu onvermijdelijk; 23.1 Stiftskerk kreeg replica van 252 jaar oude kan (Weerselo); 25.1 Exelsior bestaat in augustus 70 jaar (Lossen); 26.1 Herstel van Breckelenkamp zal in april voltooid zijn; 4.2 Jannink: één grote puinhoop; 6.2 Actie voor Twickelbank werd succes; 8.2 In Lonneker sloop van oude stationsgebouw; 10.2 Volgende maand begin project textielmuseum-nieuwe stijl; 11.2 Russische documenten overspoelen Vriezenveen; 11.2 Werkkampen Aamsveen voor Schoonmaken 'kluunplaatsen'; 11.2 Waag al te klein voor het museum (Almelo); Serie B.J. Hekket. Wat betekent...? 10.12 Nunnink; 17.12 Te Sligte; 13.1 Sleurink; 20.1 Waanders; 27.1 Bloemzaad; 3.2 Zilvold; 10.2 Essen; Serie J. Hosmar, Flitsen uit Vriezenveens geschiedenis. 28.1 Schipsloot speelde grote rol in de turfschipperij; 11.2 Ook Rusluie ondersteunden bouw van godsdienstlokaal.

Twentsche Courant, 1977, 1978

30.11 Oud-hoofdredacteur Plegt verongelukt; 2.12 Werk schiet op in hervormde kerk (Haaksbergen); 6.12 Laatste getuigen van een imperium (van Heek); 7.12 Textielmuseum is uniek in Europa; 16.12 Eind van een imperium (van Heek); 23.12 Herstel Plechelmustoren kost gemeente zeven ton; 27.12 Zilveren heurkje voor blazers van Beekzijde; 27.12 Eerste boerenleenbank in Nederland; landbouwbank verdwijnt; 31.12 't Oldste Hoes krijgt plaatsje in Walstraat; 2.1 Schilderij voor Pancratiuskerk (Haaksbergen); 2.1 Soaseler Mól moet binnen zeven jaar weer draaien; 6.1 Een nu pas geëerde profeet (W.H. Dingeldein); 7.1 Elderinkshuis bijna voltooid; 21.1 Schaepman: Emancipator van katholieke Nederland; 25.1 Glanerbrug exposeert historische documenten; 27.1 Restauratie Lonneker molen; plannenmakers zijn er nog lang niet uit; 1.2 Eerste bejaardenhuis in 1828 gesticht (Enschede); 8.2 Oude station verdwijnt (Lonneker); 11.2 Uniek plan: Textiel show Jannink.

Beurs

De Vereniging Oudheidkamer Twente heeft beslag kunnen leggen op een aantal uitstekende reproducties (gekleurd) op zwaar papier van de **Kaart van Overijssel** getekend door Bartoldo Wicheringe (ca. 1640). Men kan in het bezit van deze prachtige kaart komen (verpakt in een koker) door deze af te halen bij het Rijksmuseum Twente te Enschede. De prijs bedraagt f 10,-.

De administratie van 't Inschrien heeft nog een beperkte voorraad **complete oude jaargangen van 't Inschrien**. Deze zijn verkrijgbaar door storting van f 10,- plus f 2,- administratie- en verzendkosten op girorekening 18 18 110 t.n.v. Administratie 't Inschrien te Enschede. Op Uw storting gelieve U duidelijk te vermelden welke jaargang(en) U wenst!

De heer B. E. ten Asbreuk, Benteloseweg 23 te Haaksbergen wenst in het bezit te komen van 'Het boek van de Lonneker Landbouw', door Johan Buursink (1951).

Boek en Blad

Het pachtboek van de havezathe Oldemeule door H.J. Eising.

Dat op veel boerenerven soms ongeweten nog waardevolle 'oude papieren' (dat is niet het hetzelfde als 'waardepapieren') aanwezig zijn, daarvan is bovengenoemd boekje een bewijs. En de Hengelose boerderijenclub van de Stichting 'Oald Hengel' zou zichzelf niet zijn, als hij niet van tijd tot tijd zo'n oud geschrift op het spoor kwam. Eén zo'n geschrift, een restant van een pachtboek van de havezaghe Oldemeule uit de jaren 1765 - 1770, is dan uitgegeven, voorzien van breed commentaar door H.J. Eising te Hengelo, kennelijk ook de vinder en verkrijger ervan. De inleidende hoofdstukken, vruchten van literatuuronderzoek, behandelen in het kort herkomst en betekenis van dit register en de sociaal-economische achtergronden ervan. Ze geven verder een kort inhoudsoverzicht en tenslotte een geschiedenis van huis en bewoners, met een genealogie van Von Munchhausen. Enkele bijlagen verschaffen nadere informatie over zaken in het register; een viertal kaarten besluit het geheel. Jammer is, dat Eising zowel de Oldemeule als de Hof te Boekelo op pag. 14 'heerlijkheden' noemt. Teveel eer voor de goederen of bezittingen.

Van pag. 23 tot en met 58 vinden we de tekst van het register weergegeven, aan het slot waarvan Eising vol goede moed stelt: 'Aan de oorspronkelijke schrijfwijze van de pachtlijsten is niets veranderd'. Jammer, heel jammer, dat de lezer hier elke illusie wel kan laten varen. Wie de facsimilepagina (30) vergelijkt met de transcriptie op de pagina's 29 en 31 komt tot meer dan 20 verschillen tussen beide: een andere pagina die we konden nagaan, toonde er al gauw 30. Dit is te meer te betreuren, omdat het beslist onnodig was was geweest, aangezien er in de bekendenkring van de heer Eising zeker goede lezers van oud schrift zijn.

Overigens kan men zich afvragen, of de geschiedschrijving wezenlijk gediend is met uitgaven als de onderhavige. Moet een gevonden archiefstuk werkelijk meteen maar gepubliceerd worden met of zonder verhaal voor en na? Juist binnen de talrijke heemkundige kringen, zoals Oald Hengel er toch ook één is, zou men zich eerder moeten toeleggen op het verzamelen van zulke gegevens om zodoende tot een breder overzicht van iets te kunnen komen en dát dan op de markt te brengen, of mogelijk ook anderen,

Agenda

Stichting Oudheidkamer Riessen: de lezing 'Joden in Rijssen' zal in april worden gehouden.

In mei volgt dan de excursie naar het Openluchtmuseum Arnhem. Inlichtingen Mevr. Vlaerdingerbroek tel. 05480 - 2623.

De vaste expositie met o.a. oude costuums uit 1700 en 1800 is in het stadhuis te bezichtigen van 7 - 9 uur.

De Stichting Oald Hengel organiseert in mei een excursie naar Singraven en de Kerk in Dene-kamp. Aanmelden vóór 20 mei bij Mevr. J. Bellers van Keulen, tel. 05400 -24356

In het museum **Palthuis te Oldenzaal** kan men nog steeds terecht op woensdagmiddag voor een rondleiding. Van 10 -3 tot 2 -4 is er een expositie van tekeningen van Wim Rombouts en van half juni tot half augustus een poppententoonstelling. Openingstijden: dinsdag t/m zaterdag van 10 - 12 en van 2 - 5. Zondag van 2 - 5.

De Stichting Heemkunde te Ootmarsum houdt elke woensdagavond een dia-avond in het Wapen van Ootmarsum. Op 10 maart zal de donateurs-avond een echte Twentse avond worden met een lezing van Ir. Hoppenhuis over de Twentse taal. Inlichtingen bij Mevr. Olde Egberink, tel. 05419 - 2114.

De Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker houdt op 14 april een dia-avond met dia's van eigen leden, op 5 mei een avond met onderwerp Bentheim en de jaarvergadering wordt gehouden op 15 april. Inlichtingen de Heer D. Taat; tel. 053 - 356983

Rijksmuseum Twente kan tot een nader tijdstip gratis worden bezocht op woensdagmiddag.

die met een bepaald onderwerp bezig zijn, ermee te helpen. Dit boekje bewijst - het zij nog eens gezegd - dat er materiaal voor kán worden aangedragen, als men maar zoekt, dan wel oplettend blijft.

Het boekje dient zich aan als SERIE 'OALD HENGEL' No.1; we hopen, dat we t.z.t. over Nr. 2 een beter verhaal kunnen schrijven.

H.H.